

Peníze pro každého. A zadarmo

Nikdo nechce platit daně. „Přerozdělování“ se stalo div ne sprostým slovem. Lze vůbec obhájit brání peněz jedněm a jejich dávání druhým? A lze si představit jiné podoby přerozdělování – třeba plošný příjem pro všechny? Zeptali jsme se sociologa Martina Brabce.

Co jsou daně? Proč mají lidé, kteří pracují, platit z daní těm, kdo nepracují?

Daně jsou příspěvek na veřejné statky, tedy služby, z jejichž spotřeby nelze vyloučit ty, kteří za ně nezaplatili. Těžko je tak mohou provozovat soukromníci. Typickým případem je obrana země, protože když bude armáda bránit vaše město, budete mít z toho prospěch jak vy, který jste si obranu zaplatil, tak ale i váš soused, který nezaplatil. Spotřeba jednou osobou nezmenšuje množství tohoto statku a tudíž možnost jeho spotřeby jinými. Čistý vzduch, čistou vodu, bezpečnost, silnice bez dopravní zácpy či příjemné veřejné prostory výrazně preferují i bohatí občané. Je pro ně tudíž výhodné platit dokonce i progresivní daně, aby byl dostatek zdrojů na jejich financování.

Z daní se ale financují i statky, které by bylo možné poskytovat soukromě. Veřejná doprava, kultura...

Ano, ale jejich cena by byla příliš vysoká a velká část populace by si je pak nemohla dovolit. Z daní se také financují různé sociální dávky, slouží jako zdroj přerozdělování.

A proč vlastně přerozdělovat?

Pokud chceme demokracii, musíme přijmout i placení a přerozdělování daní.

Proč?

Výsledek distribuce zdrojů trhem se liší od výsledku demokratického rozhodování. Na trhu lidé volí penězi, které jsou rozděleny nerovně, a rozhodují o zdrojích, které jim „patří“ – to vše probíhá decentralizovaně a vede k nerovnostem. Naopak při kolektivním rozhodování, tedy v demokracii, lidé rozhodují o zdrojích, které jim „nepatří“ a všichni mají stejný hlas. Jako občané mohou nahlížet na nerovnosti, které vznikly na trhu, jako na nespravedlivé, a požadovat, aby byly z daní sníženy. Lidé také mají jiné preference podle toho, jestli vstupují na trh nebo do demokratického mechanismu. Jako občané mohou mít preference, které by na trhu neměli – například mohou požadovat, aby stát podporoval operu, i když jako ekonomičtí aktéři nebudou chtít (či dokonce nemohou) platit její tržní náklady. Demokracie vyvažuje nerovnosti ve vlastnictví majetku a příjmů, které sebou trh nese.

Je to ale spravedlivé? Když si někdo něco vydělal, má na to nárok, ne?

Neměli bychom brát jako dané, že příjem, který si člověk vydělá na trhu, je automaticky něco, co si zaslouží, co je bez pochybností jeho. Trh nerozděluje příjmy podle toho, co si kdo zaslouží – a to ať zásluhou míníme, kolik úsilí kdo vynaložil či kolik toho vyprodukoval (nebo dokonce jakou společenskou hodnotu to mělo), ale podle toho, zda produkujeme to, za co jsou ochotni druzí lidé platit. Tisíce zachráněných životů mohou mít menší tržní hodnotu než třeba céděčko reklamou propagované pop-hvězdy. Je to spravedlivé? Anebo je spravedlivé tu pop-hvězdu a průmysl kolem ní pořádně zdanit, aby byly prostředky nejen na to, za co bude ochotná platit?

Těm, kdo mají platit vysoké daně, se to moc spravedlivé nezdá...

Jak říká filozof John Rawls, o spravedlivých pravidlech lze uvažovat jen za „závojem

nevědomosti“. Jasně, že každý upřednostňuje takové pravidlo, které odpovídá jeho nadání, schopnostem a životní situaci. Pro dosažení férových pravidel si ale musíme představit, jak by se lidé rozhodovali za hypotetické situace, kdy by nikdo z nich nevěděl, jaké má dovednosti, nadání, zda je hloupý nebo chytrý, z jaké rodiny pochází či jakého vzdělání se mu dostalo. Pouze taková situace může zaručit nestranná pravidla. Lidé by se při takovém rozhodování obávali, že mohou skončit bez nadání, kvalitního vzdělání nebo se narodit do „špatné“ rodiny a jejich příjem pak bude nízký a skončí na nejnižší příčce společenského postavení. Proto by se rozhodli pro taková pravidla, která budou slabší co nejméně poškozovat.

Zabýváte se všeobecným základním příjmem. Co to vůbec je?

Všeobecný nepodmíněný základní příjem by byl vyplácen vládou ve stejné výši a v pravidelných intervalech každému dospělému. Tento příjem je nepodmíněný, nezávisí na tom, zda daná osoba pracuje, má majetek, jestli žije s někým či sama – což jsou všechno důležité údaje při vyplácení současných podmíněných sociálních dávek. Ty by ovšem všeobecný základní příjem nenahrazoval, jen doplňoval.

Kde by se na to vzalo?

Mezi možné zdroje patří daň z příjmu, ale i ekologická daň, daň z půdy, energie, z přidané hodnoty, navrhovaná Tobinova daň na mezinárodní finanční transakce či ze zisků státně vlastněných firem (u nás by jako příklad mohl sloužit ČEZ).

A může to reálně fungovat? Kdo bude pracovat, když budou všichni dostávat základní příjem?

Výše základního příjmu samozřejmě musí být ekonomicky udržitelná – což znamená, že bude dostatečný počet lidí pracovat a platit daně. To, že lidé obdrží základní příjem, neznamena, že nebudou mít motivaci pracovat – člověk, který pracuje, má samozřejmě víc. A i když se někteří autoři domnívají, že by již dnes mohl být v bohatých západních společnostech zaveden základní příjem na úrovni životního minima, přesto to není částka, která by většině stačila. Pokud ale hodně chcete, základní příjem vám umožní vykonávat takovou práci, kterou byste dneska vykonávat nemohli, protože je tak špatně placená, že byste se z ní velmi těžko uživil – ale přitom vás naplňuje anebo je společensky hodnotná. Zde mám na mysli péči o staré či postižené lidi či rodiče, děti nebo aktivity v různých občanských sdruženích. Dále také základní příjem dá zaměstnancům větší moc při vyjednávání se zaměstnavateli, protože nebudou nuceni přijmout špatně placenou a zároveň nepříjemnou práci, čímž se zvýší tlak na nahrazení lidské práce v těchto typech povoláních technologií.

O autorovi:

Martin Brabec (1969) vystudoval sociologii na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Pracuje jako výzkumník v Centru globálních studií. Spolu s Markem Hrubcem a Philippem Van Parijsem vydal knihu Všeobecný základní příjem – právo na lenost, nebo na přežití? (2007).